

утверждать, что адекватный уровень самооценки, средний уровень самоконтроля, высокая степень доверительности в общении и легкая интровертированность когнитивных процессов – наиболее благоприятные психологические черты личности для формирования и развития вербальной сферы языковых способностей.

Ключевые слова: языковая предрасположенность, языковые способности, языковая картина мира, психологические черты личности, модель порождения речи, развитие личности.

Lavrynenko Oleksandr, Lavrynenko Halyna. Cognitive Relations Between the Process of Speaking Creation and Human Psychological Features. In this article the double-sided research of human lingual qualities is presented. In the theoretical part of work the analysis of human lingual qualities development in ontogenesis and history genesis is carried out. Besides, the researchers have made a theoretical view of the most actual speech creation models, including their own model, which is partially based on the ideas of O. O. Leontiev. The practical part of the research describes the empirical analytical exploration of students in the gathered group of respondents according to the principal of the development of their verbal lingual qualities. The further search of the most favorable psychological features for verbal qualities progress is conducted. The students of the mathematical, biological, psychological and economical faculties were enabled as the respondents for this scientific work. At the same time the methodic of verbal activity evaluation by A. Krylov, S. Manichev and the methodic of psychological personality's diagnostics by Katella were used as the researching instruments in the practical side of this work. The achieved in this research results denote, that the adequate level of self-esteem, middle self-control level, high grade of credulity and light introversion are serving as best psychological ground for the lingual verbal qualities development.

Key-words: lingual ability, lingual qualities, lingual world's representation, psychological human features, model of speaking creation, development of personality.

УДК 82.133.1-311.6"18"

Ольга Мазяр

ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРУ ФРАНЦУЗЬКОГО ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Досліджено проблему еволюції історичного роману. Це питання відображено у працях радянських і європейських літературознавців, але до сьогодні залишається недостатньо вивченим. Використано різні підходи вчених до аналізу історичного роману. Це дозволяє отримати цілісну картину його тлумачення в європейській літературі в цілому та у французькій літературі зокрема. Передусім у статті визначено основні перешкоди, які заважають установити роль і місце історичного роману у світовій літературі. Водночас, з'ясовано ключові аспекти трансформації цього жанру протягом століть. Період ХІХ століття обрано тому, що в цей проміжок часу є можливість чітко відокремити одну епохи становлення та розвитку історичного роману від іншої. Історичний роман у французькій літературі розглядаємо як жанр, що стимулює історію і знаходить місце між «літературою на замовлення» і «чистим мистецтвом». Необхідно розуміти зв'язок між літературним твором і реципієнтом, щоб повністю зрозуміти особливості функціонування цього жанру в синхронічному і діахронічному аспектах.

Ключові слова: історичний роман, літературний жанр, масова література, романтизм, еволюція літературного жанру.

Постанова наукової проблеми та її значення. Перша половина ХІХ століття – один із найважливіших етапів становлення французького історичного роману, де визначено тенденції розвитку європейської романістики в наступні епохи. Як цілісне явище він привернув увагу небагатьох літературознавців. Досліджуваний період хронологічно обмежений першою половиною ХІХ століття не тому, що цей рубіж визначає занепад жанру, а тому, що тут проходить межа, яка відокремлює один етап становлення і розвитку жанру історичного роману від іншого.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Глибина і широта досліджень Л. Мегрона, Д. Лукача, їх взаємодоповнююча спрямованість, переконливість у рамках обраної методології довго залишали враження вичерпності проблеми. Водночас дослідженнями характерних рис

історичного роману як жанру займалися такі літературознавці, як А. Михайлов, Б. Реізова, П. Рей та інші.

Мета і завдання статті. Мета статті – дослідити еволюцію французького роману в першій половині XIX століття. Для реалізації цієї мети визначено такі завдання:

- 1) сформулювати основні риси історичного роману як жанру;
- 2) дослідити зв'язки історичного роману з літературними напрямками;
- 3) простежити трансформацію поняття «історичний роман» у французькій літературі першої половини XIX століття.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідники пов'язують виникнення і функціонування жанру з епохою романтизму, що тільки ускладнює проблемну ситуацію, оскільки, як зазначив А. Михайлов, до сьогодні хронологічні межі романтизму як історичного явища «не окреслені чітко [...], це [...] властивість матеріалу, тобто самого культурного процесу, що рухається і який не допускає проведення чітких меж» [4, 47].

Уявлення про історичний роман як жанр у дослідженнях Л. Мегрона, Д. Лукача, Б. Реізова базуються на регресивній телеологічній моделі втрати, занепаду, тоді як мало би йтися про еволюцію – формування, перекодування, трансформацію складників жанру та жанрової системи історичного роману і роману в цілому, актуалізацію тих чи тих модусів жанру на тому чи тому етапі його розвитку.

Домінуючим в академічній науці кінця XIX – першої половини XX століть є уявлення про те, що справжній роман, як і справжній історизм, – породження XIX століття, яке постало на ціннісно-ієрархічній основі, зокрема, на недооцінці тенденцій масовості та масової літератури. Конкретні явища в історії формування і розвитку жанру історичного роману оцінювалися, виходячи з параметрів тієї цілісної системи, яка склалася у Вальтера Скотта і у французькій літературі 20-х рр. XIX століття.

Актуальність вивчення проблем розвитку французького історичного роману XIX століття визначається і теоретичною нерозробленістю самої категорії цього жанру. «Історичний роман – це дещо інше, ніж романізована історія, – пише П. Рей. – Історичний роман більш правдивий, ніж історія і по-іншому правдивий» [9, 20].

У цьому «іншому» й історичне, і романізоване становлять змінні жанру, що мають еволюційну специфіку на різних етапах розвитку історичної романістики. Французький літературознавець Ж. Моліно в програмній статті «Що таке історичний роман?», не претендуючи на вирішення теоретичного аспекту проблеми, обґрунтовано заперечує підміну історії літератури театром величних привидів: «Історичний роман не народився з Вальтером Скоттом і не помер у 1830 або 1848 році» [7, 42], – зазначає вчений. Він пропонує розрізняти історію макрожанра, що налічує століття, і мікрожанра, що містить безліч різноманітних модифікацій.

Закладена ще сучасниками традиція бачити у Вальтері Скотті батька і вчителя, багато в чому виправдана: данина вдячності заслугам шотландського письменника закріпила в науці XIX і XX століть уявлення про визначальну роль англійського романіста в розвитку французького історичного роману і роману в цілому. Так, сучасний літературознавець Д. Пажо пише про вирішальний вплив Вальтера Скотта навіть не тільки на французький історичний роман, а й на творця реалістичної епопеї – Бальзака. Історичні романи Віньї, Меріме, того ж Бальзака, Гюго відповідно до цього підходу розглядаються лише як наслідування (*imitations*), хоча і досить значні [8, 84–85].

Недооцінка французького історичного роману першої половини XIX століття, процесу і перспектив його еволюції пов'язана із недиференційованим підходом до різноманітних модифікацій історичного роману, етапів і рівнів розвитку літератури, в системі якої функціонував жанр. Французький учений абсолютизує одну з тенденцій, коли характеризує історичний роман як «улюблений жанр» творців роману-фейлетону.

Важливий ще один аспект, який визначає актуальність вивчення еволюції французького історичного роману першої половини ХХ століття. Він пов'язаний з тим, що «проблемна романічна ситуація» жанру, традиційно закріплена за романтизмом, залишається мало дослідженою, зокрема й у французькій науці. Осмислення зв'язків, співвіднесення історичного роману з романтизмом як естетичною системою та літературним напрямком актуальне тим, що генологічний для романтичного роману конфлікт (як його характеризує вітчизняний германіст) багато в чому протиставлений модусу історичного жанру першої половини ХІХ століття – нескінченній, ціннісній поруці героя самому собі, його прагненню до ідеалу, коли набуття і знахідки – відносні, а проміжний, абсолютний тільки шлях, коли він наповнюється «простором і часом» в їх нескінченній субстанційності.

В історичному романі перших десятиліть ХІХ століття інтроспекція, зосередженість на внутрішньому світі героя – монодійний елемент жанру, підпорядкований відтворенню драматичних і трагічних колізій, залежності не субстанційної природи й ідеалів (у романтичному історичному романі вони зберігають свій традиційно романтичний імператив).

Крім того, французький історичний роман, як і англійський, висуває на перший план проблеми шляху, впливу індивіда на хід історичних подій і зворотнього їх впливу на нього, проблему випробування, морального вибору героя.

Жорстка прив'язка історичного роману до напрямку романтизму призвела до недооцінки жанрово-естетичного розмаїття, яке склалося в його системі форм і до хибного увявлення перспектив розвитку жанру.

У 70-90-х роках ХХ століття зростає інтерес до проблем поетики історичного роману. Цей період характеризується появою структуралістської та позаісторичної критики, коли формується інша культура розуміння задач та можливостей історичного пізнання.

Процес формування нової методології та нових підходів був пов'язаний не тільки з осмисленням специфіки феномена «масового» в літературі та культурі ХІХ століття, але й з пошуками в області власне наукового історичного знання, зокрема з появою нарративного дискурсу, який в різні епохи знову і знову зближує історію з романом.

Французький історичний роман ХІХ століття – гетерогенна жанрова форма, яка виникла на ґрунті серйозного соціокультурного зсуву, на перетині взаємодіючих тенденцій літературно-естетичної еволюції та поза історичним процесом розвитку суспільства і суспільної свідомості. Цей жанр по-своєму відображає революції, потрясіння, війни, надії та розчарування, характерні для ХІХ століття.

У першій половині ХІХ століття історичний роман спрямовується до античної культури. Ю. Шичалин саме у греків виявляє «всі прикмети загальноєвропейської історичної свідомості» [5, 176].

Французький історичний роман розвивався з опорою на національні традиції, відкидаючи художній досвід Вальтера Скотта. Стимулюючи розвиток історії як науки, отримуючи від неї імпульси, спираючись на її досягнення і вступаючи з нею у полеміку, історичний роман на діалогічній основі поглиблював методологічну рефлексію у системі наукового, зокрема історичного пізнання, сприяв формуванню та розгортанню рефлексії у різних галузях і на різних рівнях культури. Це своєю чергою трансформувало розвиток різних модифікацій жанру, що відповідали запитам суспільства, різних його прошарків на певних етапах еволюції. Г. Косиков зазначає важливість проблеми саморефлексії культурної свідомості, поставленої романтиками [3, 52].

Історичний роман став однією з тих галузей культури, де аналітична інтроспекція була спрямована на зв'язок тимчасових пластів – минулого, теперішнього і майбутнього, кожен із яких вирізнявся перемінною модальністю.

Історичний роман у ХІХ столітті стає жанром не лише «у собі», а й «для себе», виробляючи власну нарративну стратегію, що суттєво відрізняється від традиційної романної

та романічної через закладений у структурі жанру епістемологічний погляд, протиріччя між художнім світом, який функціонує на основі законів соціально-естетичного наслідування.

Жанрова еволюція історичного роману XIX століття значною мірою зумовлюється не лише літературними, а й позаісторичними чинниками, які впливають на структуру тексту, на його зв'язки з читацькою аудиторією, на функціональний потенціал жанру, його різних модифікацій. Еволюція історичного роману в першій половині XIX століття характеризується змінним співвідношенням установок романного дискурсу, які коливаються між безумовністю відтворюваного світу та його ігрової видуманої природи.

На різних рівнях культури жанр реалізує себе у різній своїй орієнтації. І на рівні елітарно-інтелектуальному, і на рівні масової романістики домінує установка на справжність подій.

Згідно з твердженням Х. Яусса, історичний роман посідає особливе місце «між полюсами індивідуального та колективного». Останнє розуміється не у фольклорному сенсі, а як вислів в окремих модифікаціях жанру тенденцій розвитку масового в літературі XIX століття. Проблема співвіднесення жанру історичного роману і масового в літературі XIX століття у середині XX століття набула особливої актуальності у зв'язку з пошуками сучасної науки, її прагненням осмислити різні соціокультурні феномени [6, 96].

У вітчизняній науці склалася традиція підходу до історичного роману як до жанру масового. Це відбулося на основі узагальнення певних особливостей процесу розвитку романістики в українському мовознавстві та літературознавстві.

Вивчення історії жанру історичного роману крізь призму його зв'язку з феноменом масового у першій половині XIX століття висуває у центр проблему співвіднесення масового з романтизмом в області естетики, художньої практики, реального функціонування тих чи тих творів у системі культури.

У виявленні співвідношення між масовим і немасовим в історичному романі першої половини XIX століття у Франції доцільно звернутися до тієї відмінності, яку Ж. Делез установив між типами статичного і динамічного повторення і властивому кожному з них співвідношенню ритмів і симетрії. Вчений розрізняє «арифметичну симетрію, що відсилає до шкали цілих або дробових коефіцієнтів, і симетрію геометричну, засновану на ірраціональних пропорціях або зв'язках; статичну симетрію кубічного або шестикутного типу і симетрію динамічну п'ятикутного типу, яка реалізується в спіралеподібній» [2, 37].

При вивченні французького історичного роману першої половини XIX століття важливо співвідносити масове і немасове на жанрово-поетологічному рівні. Зокрема, осмислення відмінностей дозволяє глибше проникнути в механізм і структуру функціонування жанру на різних рівнях культури.

Історичний роман першої половини XIX століття належить тій стадії розвитку літератури, коли, як підкреслює Х. Яусс, не тільки різко проявилися, але і починали чітко усвідомлюватися «відмінності між літературою, яка враховує ринковий попит, і чистим мистецтвом, повчальністю і вигадкою, наслідуванням і оригінальними творами, традицією та індивідуальністю» [6, 79].

Аналізуючи співвідношення масового і немасового в структурі жанру, не можна не спиратися на досвід рецептивно-естетичного літературознавства, що дозволяє глибше, на рівні поезики осмислити механізми зв'язку творів із читачем і з реальним функціонуванням жанрів. У структурі жанру історичного роману відбувається перебудова центральної енергії смислів і колізій, що визначають логіку побудови сюжету. Вивчення еволюції та специфіки історичного роману висуває на перший план проблему вибору найбільш адекватної методології дослідження.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У ході проведеного дослідження встановлено, що проблема вивчена недостатньо у вітчизняному літературознавстві, водночас французькі дослідники аналізують еволюцію історичного роману з різних поглядів.

Основними проблемами встановлення характерних рис історичного роману є: прив'язка цього жанру до літературного напрямку романтизму; розгляд жанру крізь призму створення його Вальтером Скоттом. Еволюція французького роману XIX століття зумовлена не лише літературними, а й позаісторичними чинниками. Жанр знаходиться між літературою, що створюється на основі попиту читачів і власне мистецтвом. У вітчизняному літературознавстві прийнято співвідносити історичний роман із масовою літературою, але окремі дослідники вказують на притаманні йому також риси немасовості.

Джерела та література

1. Гудков Л. Д. Массовая литература как проблема. Для кого? / Л. Д. Гудков // Новое литературное обозрение. – 1996. – № 22.
2. Делез Ж. Различие и повторение / Ж. Делез. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 384 с.
3. Косиков Г. К. Поэзия французского символизма. Лотреамон. Песни Мальдорора / Г. К. Косиков ; пер. Н. Мавлевич. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 512 с.
4. Михайлов А. В. Языки культуры / А. В. Михайлов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 912 с.
5. Шичалин Ю. А. Античность – Европа – история / Ю. А. Шичалин. – М. : Ин-т философии Рос. Акад. наук, 1999. – 207 с.
6. Яусс Х. Р. Средневековая литература и теория жанра / Х. Р. Яусс // Вестник МГУ. Сер. «Филология». – 1998. – № 2. – С. 96–120.
7. Molino J. Qu'est-ce que le roman historique? / J. Molino // Revue d'Histoire littéraire de la France. – 1975. – № 2–3.
8. Pageaux D-H. Naissance du roman / D-H. Pageaux. – Paris : Klincksieck, 1995. – 316 p.
9. Rey Pierre-Louis. Le roman / Pierre-Louis Rey. – Paris : Hachette, 1992. – 197 p.

References

1. Gudkov, L. D. 1996. "Massovaiia Literatura kak Problema. Dlia kogo?" *Novoie Literaturnoie Obozreniie*, 22.
2. Deles, Zh. 1998. *Razlichie i Povtoreniie*. Sankt Peterburg: Petropolis.
3. Kosikov, G. K. 1993. *Poesiia Frantsuzkogo Simvolisma. Lotreamon. Pesni Maldorora*. Moskva: MGU.
4. Mihailov, A. V. 1997. *Yazyki Kultury*. Moskva: Yazyki russkoi Kultury.
5. Shychalin, Yu. A. 1999. *Antichnost – Yevropa – Istoria*. Moskva: Institut Filosofii RAN.
6. Yaus, Kh. R. 1998. "Srednevekovaia Literatura i Teoriia Zhanrov". *Vestnik MGU*, 2: 96–120.
7. Molino, J. 1975. "Qu'est-ce que le roman historique ?" *Revue d'Histoire littéraire de la France*, 2–3.
8. Pageaux, D-H. 1995. *Naissance du roman*. Paris: Klincksieck.
9. Rey, Pierre-Louis. 1992. *Le roman*. Paris: Hachette, –197 p.

Мазяр Ольга. Еволюція жанру французького історичного роману першої половини XIX століття.

Исследована проблема еволюції історичного роману. Даний вопрос розглянуто в роботах деяких радянських і європейських літературознавців, однак до нинішнього часу залишається недостатньо вивченим. Розглянуто різні підходи вчених до аналізу історичного роману, що дає можливість отримати цілісну картину його розуміння в європейській літературі в цілому і в французькій літературі в частині. В першу чергу в дослідженні визначено головні перешкоди, які не дозволяють належним чином встановити роль і місце історичного роману в світовій літературі. Також виділено ключові аспекти трансформації жанру на протязі двох століть. Період XIX століття обрано з цієї причини, що в цей проміжок часу можна чітко обмежити одну епоху становлення і розвитку історичного роману від іншої. Історичний роман у французькій літературі розглядаємо як жанр, який стимулює історію і стоїть між «літературою на замовлення» і «істинним мистецтвом». Необхідно розуміти зв'язок між літературним твором і реципієнтом, щоб повністю усвідомити особливості функціонування даного жанру в аспектах синхронії і діахронії.

Ключові слова: історичний роман, літературний жанр, масова література, романтизм, еволюція літературного жанру.

Maziar Olha. The Evolution of the Genre of the French Historical Novel in the First Half of the Nineteenth Century. The problem of the historical novel evolution process is analysed in the current investigation. This issue attracts attention of some Soviet and European researches but still can be defined as investigated inappropriately. Different approaches towards historical novel analyzing are taken into account in the article. This fact allows obtaining complete conception of attitude to this literary genre in the European literature in general and in the French literature in particular. Foremost there were identified main obstacles that interfere appropriately define the role and place of the historical novel in the world literature. Besides, the research finds out key points of the genre transformation through centuries. The period of XIX century was chosen because of possibility to identify strictly one phase of historical novel

establishing and functioning from another. Historical novel in the French literature can be regarded as a genre that stimulates history and obtains place between “ordered literature” and “pure art”. It is demanded to understand connection between a literary work and recipient to fully understand peculiarities of the genre functioning, both in synchronic and diachronic aspects.

Key words: historical novel, literary genre, mass literature, Romanticism, genre evolution.

УДК 811.111'42'22

Лариса Макарук

СИСТЕМНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Окреслено чинники, що зумовили формування та розвиток новітнього науково-практичного напрямку – мультимодальної лінгвістики. Звернуто увагу на ключові аспекти дослідження семіотичних ресурсів, які функціонують у сучасному англійському комунікативному просторі, зокрема: системно-функціональний і соціально-семіотичні підходи, конверсаційний аналіз, гео-семіотику, мультимодальний (інтер)акційний аналіз, мультимодальну етнографію, мультимодальний корпусний аналіз, мультимодальний рецепційний аналіз. Детально висвітлено специфіку системно-функціонального підходу до дослідження англійського мультимодального дискурсу. Здійснено екскурс в історію зазначеного підходу, розглянуто причини, що слугували його розвитку. Охарактеризовано доцільність і релевантність його використання для дослідження вербальних і невербальних усних та писемних (друкованих) семіотичних ресурсів. Простежено ключові принципи, що лежать у його основі. Зосереджено увагу на перспективних тенденціях розвитку мультимодальної лінгвістики та основних аспектах, якими можна послуговуватися під час аналізу англійського мультимодального дискурсу.

Ключові слова: мультимодальність, мультимодальна лінгвістика, системно-функціональний підхід, семіотичні ресурси, дослідження мультимодального дискурсу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мультимодальність – один із найбільш прогресивних новітніх тенденцій, що відкриває перед вітчизняними дослідниками ще зовсім незвідані, однак, на наш погляд, досить перспективні й багатообіцяючі лінгвістичні горизонти, які в найближчому майбутньому можуть стати домінуючими напрямками, що сприятимуть плідному новаторському розвитку лінгвістичної думки і на теренах України, і за її межами. Необхідність у пропагуванні мультимодальності зумовлюють інформаційні технології, які, за посередництвом комп'ютерних програм, згенерували інноваційні способи й форми писемної й усної інтеракції, які, своєю чергою, сприяли введенню в комунікативний простір цілком нових семіотичних ресурсів і уможливили залучення сучасних підходів до аналізу наявних елементів і вербальної, і невербальної природи, що співіснують в англійському писемному дискурсі.

Внаслідок цього, в останнє десятиліття різножанрові мономодальні інформаційні блоки вдалося трансформувати на мультимодальні, утворені шляхом поєднання різних семіотичних ресурсів, кожен із яких (або їх сукупність) незалежно від форми, розміру, локації й дистрибуції покликані передати певний смисл. Ми підтримуємо думку щодо того, мономодальних інформаційних блоків не існує, оскільки навіть тексти вербального характеру (створені виключно за допомогою слів посередництвом графем), які містять знаки пунктуації й можуть бути представлені різними кеглями та гарнітурами, – мультимодальні, не кажучи вже про колір й інші семіотичні ресурси, якими послуговуються за замовчуванням.

Аналіз дозволяє стверджувати, що мультимодальні семіотичні утворення існували завжди (однак їх так не номінували), починаючи із зародження та розвитку писемності, появи наскельних малюнків, як перших паростків, що слугували початком відліку писемності як